

კომერციული ბანკის პროცენტული რისკი და საპროცენტო პოლიტიკა

თამარ აბშილავა, დოქტორანტი

რეზიუმე

პროცენტული რისკის დონის განსაზღვრა და საპროცენტო რისკის მართვა, ძალზედ მნიშვნელოვანია კომერციული ბანკებისათვის, რადგან ასეთი რისკი შეიძლება დამატებითი მოგების მიღების წყაროდ გამოვიდეს. ამასთან ერთად, კომერციული ბანკისათვის, ჭარბი რისკის დონე კონკრეტულ ეკონომიკურ პირობებში, ზოგჯერ აღნიშნული ბანკის ფინანსური მდგომარეობისათვის სერიოზულ საფრთხეს ქმნის.

კომერციული ბანკების საპროცენტო პოლიტიკა კი საბანკო ოპერაციებიდან სუფთა პროცენტული შემოსავლის მაქსიმიზაციაზე, საკრედიტო რისკის დაზღვევაზე და ბანკის ბალანსის ლიკვიდობის მართვაზე არის მომართული და მისი მეშვეობით კომერციული ბანკები მნიშვნელოვან ამოცანებს წყვეტენ.

სტატიის მიზანია პროცენტული რისკის არსისა და კომერციული ბანკების საპროცენტო პოლიტიკის მნიშვნელოვანი საკითხების მიმოხილვა; შესწავლილია საპროცენტო რისკის წარმოშობის წყაროები და საპროცენტო რისკის მართვის ძირითადი პრინციპები; მოცემულია საპროცენტო რისკის შეფასების მეთოდები;

საკვანძო სიტყვები: საბანკო პროცენტი; საბანკო კრედიტი; საპროცენტო განაკვეთი; პროცენტული რისკი; პროცენტული პოლიტიკა; პროცენტის საბაზისო განაკვეთი;

Interest risk and Interest policy of Commercial Banks

Tamar Abshilava, Doctoral student

Summary

Defining of interest risk level and managing of interest risk is very important for commercial banks, because such risk may become additional source of receiving profit. Herewith, level of excessive risk for commercial banks in specific economical provisions, sometimes faces serious danger for financial state of the mentioned bank.

Interest policy of commercial banks is directed to maximization of net interest income from operations, ensuring of credit risk and managing of bank balance liquidity and commercial banks resolve important tasks through it.

The aim of the article is to review the main point of interest risk and important issues of interest policy of commercial banks. The source of origin of interest risk and its basic managing principles is given in the articles. Methods of evaluation of interest risk are also defined;

Keywords: Bank interest, Bank advance; Interest rate; Interest risk; Interest policies; Base rate;

* * * * *

პროცენტული რისკი - არის საპროცენტო განაკვეთების დონის დროში ცვლილების შედეგად ფინანსური დანაკარგების ალბათობა. კომერციულ ბანკებთან მიმართებაში, პროცენტული რისკი შეიძლება განსაზღვრული იქნას, როგორც საპროცენტო განაკვეთების დონის ცვლილების შედეგად ბანკის სუფთა შემოსავლის შემცირების რისკი, მისი კაპიტალის ღირებულების დაკარგვამდეც.

ამრიგად, პროცენტული რისკი ასახავს საკრედიტო ორგანიზაციის ფინანსური მდგომარეობის საპროცენტო განაკვეთების არასასურველი ცვლილებიდან მიდრეკილების დონეს. პროცენტული რისკის მიღება კომერციული ბანკისათვის აბსოლუტურად ნორმალურ მოვლენას წარმოადგენს. ასეთი რისკი შეიძლება დამატებითი მოგების მიღების წყაროდ გამოვიდეს. ამასთან ერთად, მოცემული ბანკისათვის, ჭარბი რისკის დონე კონკრეტულ ეკონომიკურ პირობებში ზოგჯერ აღნიშნული ბანკის ფინანსური მდგომარეობისათვის სერიოზულ საფრთხეს ქმნის.

პროცენტული რისკი წარმოიშობა ფულადი ბაზრის სამომავლო მდგომარეობასთან მიმართებაში ინფორმაციის განუსაზღვრელობის, ასევე მაკროეკონომიკური მაჩვენებლების, მაგალითად, ინფლაციის ტემპების, საბიუჯეტო დეფიციტის სიდიდის, შიდა ეროვნული პროდუქტის ზრდის ტემპების ცვლილების შედეგად. პროცენტული რისკის ფაქტორებს მიეკუთვნება ასევე კომერციული ბანკების ფინანსური მდგომარეობა.

ბაზელის კომიტეტის მიერ პროცენტული განაკვეთის მართვის პრინციპებში (1997) პროცენტული რისკის შემდეგი ოთხი წყაროა გამოყოფილი: ფასის ცვლილების რისკი, შემოსავლიანობის მრუდის ცვლილების რისკი, საბაზისო რისკი, ოფციონებთან დაკავშირებული რისკები. ამრიგად, საპროცენტო განაკვეთების ცვლილებები შეიძლება არასასურველად აისახოს როგორც ბანკის შემოსავლებზე, ასევე მისი კაპიტალის ღირებულებაზეც.

პროცენტული რისკის შეფასების ძირითადი მეთოდების სახით გამოყოფენ შემდეგს: პროცენტული რისკების ცვალებადობისადმი მიდრეკილების მქონე აქტივებსა და პასივებს შორის წყვეტადობის ანალიზის მეთოდი {GAP (gap) ანალიზის მეთოდი}; დიურაციის მეთოდი; იმიტაციური მოდელირება; ანალიზის სტატისტიკური მეთოდები.

პროცენტული რისკების ცვალებადობისადმი მიდრეკილების მქონე აქტივებსა და პასივებს შორის წყვეტადობის ანალიზის მეთოდი - {GAP (გეპ) ანალიზის მეთოდი}. დაფუძნებულია აქტივებისა და ვალდებულებების მოცულობებს შორის გაზომვებზე, რომელთა ღირებულება დროის დასახული პერიოდის შემდეგ იძულებული იქნება შეიცვალოს. ამასთან

მოთხოვნები და ვალდებულებები დაიყოფა ჯგუფებად პროცენტული გადახდების რეგულირების სისწრაფესთან და განაკვეთების ახალ დონეზე გადასვლასთან შესაბამისობაში. როგორც წესი, ამ შემთხვევაში გამოიყენება შემდეგი კლასიფიკაცია:

RSA - არის აქტივები მოძრავი საპროცენტო განაკვეთებით;

RSL - არის პასივები მოძრავი საპროცენტო განაკვეთებით;

აქტივებისა და პასივების მითითებულ კატეგორიებს შორის თანაფარდობა ბანკის პროცენტული რისკისადმი მიდრეკილების მახასიათებელია. აღნიშნულმა ანალიზმა GAP ანალიზის განსაზღვრა მიიღო და იგი პროცენტული რისკის შეფასების ერთ-ერთ ყველაზე უფრო მარტივ ხერხს წარმოადგენს. იმ შემთხვევაში თუ $RSA > RSL$, GAP ითვლება დადებითად; როდესაც $RSA < RSL$ - უარყოფითად.

თუ საპროცენტო განაკვეთები იზრდება, ბანკისათვის უფრო სასურველია თანაფარდობა, როდესაც GAP დადებითია, ანუ მოძრავი პროცენტულ განაკვეთებიანი აქტივების რაოდენობა მეტია პასივების შესაბამის სიდიდეზე, რაც უფრო იზრდება აქტიურ და პასიურ ოპერაციების განაკვეთებში სხვაობა - იზრდება პროცენტული მარჟა. საპირისპირო შემთხვევაში, პროცენტის საბაზრო დონის დაცემისას სასურველია უკუ ტაქტიკას დაეჭიროს მხარი და ფიქსირებული განაკვეთებიანი აქტივების გამაგრება მცურავი საპროცენტო განაკვეთებიანი პასივებით განხორციელდეს.

მთლიანობაში სუფთა პროცენტული შემოსავლის (პროცენტული მარჟის - მჟ) მოსალოდნელი ცვლილება საპროცენტო განაკვეთების გადახედვის ვადებისა და სიჩქარის მიხედვით აქტივებისა და პასივების დაუბალანსებულობასთან დაკავშირებით გამოიხატება შემდეგი დამოკიდებულებით:

$$M = GAP \times \Delta i,$$

სადაც: Δi - არის საპროცენტო განაკვეთების მოსალოდნელი ცვლილება.

პროცენტული რისკისადმი ბანკის მიდრეკილების ხარისხის შეფასებისათვის გამოიყენება შემდეგი მაჩვენებელი:

$$IR = GAP : A,$$

სადაც A - არის აქტივები-ნეტო.

GAP-ით მართვა საპროცენტო განაკვეთების ცვლილების ციკლის განმავლობაში პროცენტული მარჟის მაქსიმიზაციის ამოცანას ითვალისწინებს, როგორებიცაა: 1) განაკვეთების, ვადების, აქტივების პორტფელის ეკონომიკის სექტორების მიხედვით დივერსიფიცირებულობის, მისი მაღალი ლიკვიდობის, აქტივებისა და პასივების დაფარვის ვადების მიხედვით მაქსიმალურად დაბალანსების უზრუნველყოფისაკენ მისწრაფების მხარდაჭერა. 2) საპროცენტო განაკვეთების ციკლის თითოეული ეტაპისადმი ბანკის აქტივებისა და პასივების მართვის შესაბამისი სტრატეგიის გამოყენება. მაგალითად, დაბალი საპროცენტო განაკვეთების ეტაპზე მათი ზრდის მოლოდინისას მიზანშეწონილია სახსრების სესხად მიღების

ვადები გაიზარდოს, ფიქსირებული საპროცენტო განაკვეთებიანი კრედიტების მოცულობა შემცირდეს, ინვესტიციების ვადები შემცირდეს, მოზიდულ იქნას გრძელვადიანი სესხები, დახურულ იქნას საკრედიტო ხაზები.

დიურაციის მეთოდი: აღნიშნული მეთოდი საპროცენტო განაკვეთების დონის პროგნოზირებადი მოძრაობისას ბანკის კაპიტალის ღირებულების მოსალოდნელი ცვლილების შეფასების შესაძლებლობას იძლევა. მიცემული მეთოდი დაფუძნებულია დიურაციის - პროცენტული აქტივებისა და პროცენტული პასივების ერთობლივ ხანგრძლივობას შორის შეუსაბამობის განსაზღვრაზე. დიურაციის გაანგარიშებისათვის გამოიყენება შემდეგი ფორმულა:

$$DGAP = DA - (DL \times L : A),$$

სადაც: DGAP - არის დიურაცია;

A - არის აქტივები;

L - არის პასივები;

DA - არის აქტივების დიურაცია;

DL - არის პასივების დიურაცია.

დიურაციის განსაზღვრისას გაითვალისწინება მხოლოდ პროცენტის სახით შემოსავლის მომტანი ინსტრუმენტები (პროცენტული ინსტრუმენტები). თუ დიურაციას მათემატიკური განსაზღვრება მიეცემა, მაშინ დიურაცია - არის საშუალოშეწონილი ხანგრძლივობა აქტივების (ვალდებულებების) დაფარვამდე, ამასთან შეწონვის ფაქტორის სახით, შესაბამისი ინსტრუმენტის მიხედვით ფულადი ნაკადების მიმდინარე ღირებულება გამოიყენება.

დიურაცია ბანკის კაპიტალის ღირებულების (EV) მოსალოდნელი ცვლილების გაანგარიშებისათვის საპროცენტო განაკვეთების შესაძლო მოძრაობასთან დაკავშირებით გამოიყენება.

იმიტაციური მოდელირება ბანკის ბალანსის სამომავლო სტრუქტურის სხვადასხვა სცენარებისა და საპროცენტო განაკვეთების შემოსავლიანობის მრუდის ცვლილებას ითვალისწინებს. მთლიანობაში იმიტაციური მოდელირების შედეგები დამოკიდებულია მოდელირების ორ ხერხზე: სტატისტიკურზე და დინამიურზე.

სტატისტიკური მოდელირება ითვალისწინებს, რომ საბალანსო და გარესაბალანსო მოთხოვნებისა და ვალდებულებების სტრუქტურა არ იცვლება, ანუ ბანკი ანალიზირებად პერიოდში რესურსების არც მოზიდვას, არც განთავსებას არ გეგმავს.

დინამიურ მოდელირებას ახორციელებენ ბალანსური და გარესაბალანსური მუხლების აქტივებისა და პასივების მიმდინარე სტრუქტურიდან გამომდინარე, მაგრამ სახსრების მოზიდვასთან და განთავსებასთან მიმართებაში მომავალში მოსალოდნელი ოპერაციების გათვალისწინებით.

იმიტაციური მოდელირების შედეგს წარმოადგენს საპროცენტო რისკის შეფასება, როგორც მოქმედი საპროცენტო განაკვეთების პირობებში სტატისტიკური სცენარისათვის განსაზღვრული პროცენტული მარჟის სიდიდესა და თითოეული სხვა მოდელისათვის გაანგარიშებულ პროცენტულ მარჟას შორის სხ-

ვაობა.

ანალიზის სტატისტიკური მეთოდები: რისკის რაოდენობრივი შეფასების ერთ-ერთ ყველაზე გავრცელებულ სტატისტიკურ მეთოდს, VAR - ანალიზი (Value at risk) წარმოადგენს. მეთოდოლოგია VAR ფინანსური ინსტრუმენტის ფასის (შემოსავლიანობის) ცვლილებისაგან დამოკიდებულებაში შესაძლო დანაკარგების დასახული ალბათობით რაოდენობრივად შეფასების შესაძლებლობას იძლევა, ფინანსური ბაზრის შედარებით სტაბილური მდგომარეობისას, წარსულში ფასის განმსაზღვრელი ფაქტორების ინტეგრირებულ ზემოქმედებას ასახავს.

VAR - ანალიზი სხვადასხვა მეთოდებით ხორციელდება, რომელთა შორის ყველაზე ცნობილია - დელტა-ნორმალური მეთოდი, რომლის საფუძველშიც საბაზრო ინსტრუმენტების ლოგარითმული შემოსავლიანობების განაწილების ნორმალური კანონის შესახებ მოსაზრებაა ჩადებული. დელტა-ნორმალური მეთოდის ძირითადი უპირატესობებია: რეალიზაციის შედარებითი სიმარტივე, შედარებით მცირე დანახარჯები, შეფასების მისაღები სიზუსტე. როგორც სტანდარტულ ტექნოლოგიებში გამოყენებადი სტატისტიკური შეფასების მეთოდი, VAR - ანალიზი პროცენტული რისკის შეფასებისათვის გამოიყენება.

მაჩვენებელი VAR დასახული ალბათობით ბანკის ბალანსის სტრუქტურის გათვალისწინებით დასახულ დროით პერიოდზე დანაკარგების შესაძლო სიდიდის შეფასების შესაძლებლობას იძლევა:

$$VAR = k_{1-a} \sigma \sqrt{\Delta T},$$

სადაც: σ (სიგმა) - არის ინსტრუმენტის შემოსავლიანობის სტანდარტული გადახრა;

k_{1-a} - არის კვანტილი ნორმალური განაწილების დასახული ნდობითი დონისას;

T - არის შეფასების დროითი პერიოდი;

V - არის ღია პოზიცია პროცენტული რისკის ნაწილში.

საპროცენტო რისკის მართვის ძირითადი პრინციპების სახით შეიძლება დასახელებული იქნას შემდეგი: 1) ბანკის მართვის ორგანოების მიერ პროცენტული რისკის მართვის სტრატეგიისა და პოლიტიკის დამტკიცების აუცილებლობა; 2) ბანკში პროცენტული რისკის მართვაზე პასუხისმგებელი კონკრეტული პირები ან კომიტეტები მკაფიოდ უნდა იყოს განსაზღვრული; 3) რისკების მართვის საკითხებთან მიმართებაში

ადექვატური პოლიტიკისა და ინსტრუმენტების არსებობა არის აუცილებელი; 4) ბანკებმა ახალი ფინანსური პროდუქტებისა და ოპერაციებისათვის დამახასიათებელი რისკების იდენტიფიცირება უნდა განახორციელონ და მათი ადეკვატური მართვა უზრუნველყონ; 5) ბანკებს, პროცენტული რისკის ყველა წყაროებისა და პროცენტული განაკვეთების გაზომვის შედეგის შეფასების სისტემები უნდა გააჩნდეს; 6) ბანკებმა საოპერაციო ლიმიტები და სხვა შეზღუდვები უნდა პოლიტიკისა და შიდა პროცე-

დურების დამტკიცებულ ჩარჩოებში უნდა დაადგინონ; 7) ბანკებს, პროცენტული რისკის დონის შეფასებისათვის, მონიტორინგისათვის, კონტროლისა და ანგარიშგებების წარდგენისათვის ადეკვატური საინფორმაციო სისტემები უნდა გააჩნდეთ; 8) ბანკს პროცენტული რისკის მართვის პროცესის შიდა კონტროლის ადეკვატური სისტემა უნდა ჰქონდეს.

საპროცენტო რისკის მართვის ძირითადი პრინციპები სპეციალურ საბუთში უნდა იყოს ასახული და მართვის ორგანოს მიერ იქნას დამტკიცებული. როგორც წესი, ასეთი დოკუმენტის სახით „კომერციული ბანკის საპროცენტო პოლიტიკა“ გამოიყენება.

საპროცენტო პოლიტიკა ფართე გაგებით - არის პროცენტული განაკვეთების მართვის მეშვეობით, ეკონომიკური ურთიერთობების რეგულირებასთან მიმართებაში ერთობლივი ღონისძიებები. კომერციული ბანკების საპროცენტო პოლიტიკა საბანკო ოპერაციებიდან სუფთა პროცენტული შემოსავლის მაქსიმიზაციაზე, საკრედიტო რისკის დაზღვევაზე და ბანკის ბალანსის ლიკვიდობის მართვაზე არის მომართული.

საპროცენტო პოლიტიკის მეშვეობით, ბანკი წყვეტს შემდეგ ამოცანებს: 1) ისახავს მიზნებს, რომლის რეალიზაციაზე საპროცენტო პოლიტიკის განხორციელება არის მიმართული; 2) განსაზღვრავს ბანკის მართვის ორგანოების უფლებამოსილებებს; 3) ადგენს საბანკო ოპერაციების მიხედვით მაქსიმალურ და მინიმალურ საპროცენტო განაკვეთებს; 4) განსაზღვრავს ბანკის ქვედანაყოფს, რომელიც საპროცენტო რისკის შეფასებაზე პასუხისმგებელი; 5) ამტკიცებს მოდელს, რომელიც ბანკის მიერ საპროცენტო რისკის შეფასებისათვის გამოიყენება; 6) ადგენს ინსტრუმენტარიებს, რომლებიც საპროცენტო რისკის შეზღუდვისათვის გამოიყენება.

საპროცენტო პოლიტიკის მნიშვნელოვან საკითხს წარმოადგენს საპროცენტო განაკვეთების დიფერენციაცია, რომელიც განისაზღვრება უპირველეს ყოვლისა საკრედიტო განაკვეთის რისკის დონით და დამოკიდებულია შემდეგ ფაქტორებზე: კრედიტის ხარისხის კატეგორიაზე; უზრუნველყოფის არსებობაზე, საკმარისობასა და ლიკვიდობაზე; დაკრედიტების ვადის, კრედიტის დაფარვის ან პროცენტების გადახდის მიხედვით გადავადების არსებობაზე; მსესხებლის მიერ საკრედიტო ხელშეკრულების მიხედვით აღებული ვალდებულებების დაცვაზე.

მსესხებლის მიერ საკრედიტო ხელშეკრულების პირობების დაუცველობის შემთხვევაში, ბანკი საჯარიმო პროცენტებს არიცხავს, რომელთა დონე შეუსრულებელი ვალდებულებების ხასიათისაგან არის დამოკიდებული. როგორც წესი, თუ მსესხებელი ვადაგადაცილებულ დავალიანებას უშვებს, მისდამი გამოიყენება სანქცია რეფინანსირების ორმაგი განაკვეთის მიხედვით საჯარიმო პროცენტების დარიცხვის სახით.

დასკვნა:

პროცენტული რისკი შეიძლება განსაზღვრულ იქნას, როგორც საპროცენტო განაკვეთების დონის ცვლილების შედეგად ბანკის სუფთა შემოსავლის შემცირების რისკი. საპროცენტო განაკვეთების ცვლილებები შეიძლება არასასურველად აისახოს როგორც ბანკის შემოსავლებზე, ასევე მისი კაპიტალის ღირებულებაზეც. გამომდინარე აქედან, საპროცენტო რისკის წარმოშობის წყაროების და ამ რისკის მართვის ძირითადი პრინციპების და საპროცენტო რისკის შეფასების მეთოდების შესწავლა, ისევე როგორც სწორი საპროცენტო პოლიტიკის დანერგვა, არსებითი მნიშვნელობის მქონე საკითხებია კომერციული ბანკების სტაბილური ფუნქციონირებისთვის.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. Под ред. О.И. Лаврушина. – Банковское дело: учебник. – Москва: КНОРУС, 2009
2. კოვზანაძე ი., კონტრიძე გ. - თანამედროვე საბანკო საქმე: თეორია და პრაქტიკა. - თბილისი, გამომცემლობა: შპს „სეზანი“, 2014წ.
3. ცაავა გ., ხანთაძე გ. - საბანკო საქმე (თეორია, მეთოდები და პრაქტიკა), სახელმძღვანელო. - თბილისი, გამომცემლობა: „დანი“, 2014წ.
4. ხანთაძე გ., ცაავა გ. - საბანკო ოპერაციები (სახელმძღვანელო). - თბილისი, გამომცემლობა შპს „წიგნის სახელოსნო“, 2012წ.